

**SVEUČILIŠTE / UNIVERZITET „VITEZ“ VITEZ
FAKULTET PRAVNIH NAUKA
STUDIJ I CIKLUSA - III GODINA
SMJER: OPĆE PRAVO**

PRINCIPI PENZIJSKOG I INVALIDSKOG OSIGURANJA

SEMINARSKI RAD

Travnik, Maj 20xx.

**SVEUČILIŠTE / UNIVERZITET „VITEZ“ VITEZ
FAKULTET PRAVNIH NAUKA
STUDIJ I CIKLUSA - III GODINA
SMJER: OPĆE PRAVO**

**PRINCIPI PENZIJSKOG I INVALIDSKOG OSIGURANJA
SEMINARSKI RAD**

IZJAVA: Ja Vedad Hadžibegić student Sveučilišta/Univerziteta „Vitez“ Vitez, Indeks broj: 0006-09/VOP, odgovorno i uz moralnu i akademsku odgovornost izjavljujem da sam ovaj rad izradio potpuno samostalno uz korištenje citirane literature i pomoć profesora odnosno asistenta.

STUDENT: Vedad Hadžibegić
PREDMET: Socijalno pravo i socijalna zaštita
PROFESOR: doc.dr.Stjepo Pranjić
ASISTENT: Amila Hadžić

SADRŽAJ

PREDGOVOR	1
1. UVOD.....	3
1.1. PREDMET, PROBLEM I OBJAKT ISTRAŽIVANJA	3
1.2. GLAVNA HIPOTEZA I POMOĆNE HIPOTEZE	3
1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA	4
1.4. METODE ISTRAŽIVANJA.....	5
1.5. STRUKTURA RADA	5
2. PRINCIPI PENZIJSKOG I INVALIDSKOG OSIGURANJA	6
2.1. MODEL PENZIJSKO – INVALIDSKOG OSIGURANJA	9
2.2. PRINCIP SOLIDARNOSTI	9
2.3. OPĆA ODGOVORNOST DRŽAVE U SPROVOĐENJU PENZIJSKOG I INVALIDSKOG OSIGURANJA	10
2.4. KRUG ZAŠTIČENIH LICA.....	12
2.4.1. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA.....	13
2.4.2. DAVANJE ZA BOLEST	14
2.4.3. DAVANJE ZA NEZAPOSLENOST	14
2.4.4. DAVANJE ZA STAROST	15
2.4.5. DAVANJE ZA POVREDU NA RADU	16
2.4.6. OBITELJSKO DAVANJE.....	18
2.4.7. DAVANJE ZA MAJČINSTVO	18
2.4.8. DAVANJE ZA INVALIDNOST.....	19
2.4.9. Davanje članovima obitelji kad umre uzdržavatelj.....	20
2.5. ODREĐENI KVALIFIKACIONI PERIOD UPLATE DOPRINOSA	21
2.6. OBEZBJEĐENJE PRAVA ŽALBE	24
2.7. OBUSTAVA DAVANJA	25
2.8. ISPLATA PENZIJA U INOSTRANSTVU.....	26
3. ZAKLJUČAK.....	28
4. LITERATURA.....	30

PREDGOVOR

Postoje prava programske naravi koja se sastoje od općih izjava o ciljevima koji se moraju postići, programskom djelovanju i aktivnostima za njegovo ostvarenje. Ostvarenje tih prava ovisi o poduzimanju mjera od strane vlada, ponekad i dugoročnih. Ne stvaraju se neposredno pojedinačni zahtjevi za provedbu dotičnog prava, već su u pitanju posredno primjenjiva subjektivna prava pojedinaca i kolektiviteta. Takva se prava najčešće odnose na politiku zapošljavanja, socijalnu sigurnost, diskriminaciju i jednakost nagrađivanja, a u konvencijama su oblikovana kao načela.

Temeljna razlika između konvencija i preporuka Međunarodne organizacije rada jest u stepenu njihove pravne obaveznosti za države. Konvencije su pravno-obavezujući normativni instrumenti za države koje su ih ratificirale, budući da tim postupkom postaju dio unutarnjeg pravnog sistema, odnosno dobivaju snagu zakona. S druge strane, preporuke su savjetodavnog, odnosno usmjeravajućeg karaktera.

U međunarodnoj radnopravnoj znanosti i teoriji sporna su sljedeća pitanja vezana uz pravnu narav konvencija. Pitanje je, predstavljaju li međunarodne konvencije, po svojem značenju, klasične međunarodne ugovore koji međusobno obavezuju njegove stranke, ili su one ipak međunarodni zakoni koji trenutkom ratifikacije proizvode obaveze države koja je konvenciju ratificirala prema Međunarodnoj organizaciji rada, a ne prema drugim državama koje su također ratificirale konvenciju. Na kraju, jesu li konvencije Međunarodne organizacije rada međunarodni instrumenti „sui generis“ koji istodobno sadrže i elemente ugovora i zakona. Prema vladavajućem mišljenju u radnopravnoj teoriji, konvencije Međunarodne organizacije rada su pravni instrumenti kojima se uređuju određeni aspekti prava čovjeka koja su u uskoj vezi s radom, socijalnim blagostanjem te administracijom rada. Konvencija obavezuje državu samo ukoliko ju je ratificirala. U slučaju revizije konvencije, tekst revidirane konvencije obavezivat će državu samo ukoliko je ratificirala revidirani tekst. Do tog trenutka državu će obavezivati prijašnji tekst konvencije. Stoga, konvencije nisu istovjetne klasičnim međunarodnim ugovorima, već su međunarodni ugovori „sui generis“.

S formalnog gledišta, konvencije Međunarodne organizacije rada gotovo se izjednačavaju sa zakonima. S materijalnog gledišta isti se obilježavaju kao pogodba – zakon, koji stvaraju pravna pravila objektivnog prava, ali se ne primjenjuju automatski, već tek trenutkom njene ratifikacije od strane dovoljnog broja država, a ne kao pogodba - ugovor kod kojega, temeljem ugovora, nastaje uspostava recipročnih prestacija različitog sadržaja na teret stranaka ugovornica, čime se stvaraju individualna subjektivna pravila.

Međunarodna organizacija rada nema međunarodna zakonodavna ovlaštenja donositi zakone obavezne prirode. Konvencije same po sebi imaju „međunarodnu zakonodavnu vrijednost“, ali je potrebna njihova ratifikacija kako bi dobile unutrašnju zakonodavnu snagu i postale zakoni u državama. Činom ratifikacije iskazuje se saglasnost volja određene države u pogledu uređenja određenog pitanja na način kako je to učinjeno u konvenciji koja za objekt svog uređenja ima odnosno pitanje. Posebnim postupkom ratifikacije odredbe konvencije implementiraju se u nacionalna zakonodavstva država članica, i u tom segmentu dolaze do izražaja ugovorni elementi konvencije.

Međunarodno pravo proizlazi iz unutrašnjeg prava država koje uređuje njihove međusobne odnose. Obavezna snaga međunarodnih normi proizlazi iz suverenosti i ustavnog poretka država.

Osim što se odredbe ratificirane konvencije Međunarodne organizacije rada mogu primijeniti u nacionalnom pravu neposredno, te posredno putem zakona, posredna se primjena još može izvršiti putem kolektivnih ugovora i prava slučaja.

1.UVOD

1.1. PREDMET, OBJEKT I PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Unutar rada obrađuje se pitanje rješavanja najnižih standarda socijalne sigurnosti regulisanih između ostalog Konvencijom broj 102 Međunarodne organizacije rada, Europskom socijalnom poveljom kao Europskim zakonikom o socijalnom osiguranju. Unutar toga analiziraju se posebne socijalne grupe te prava koja ostvaruju osiguranici prema socijalnim standardima.

1.2. GLAVNA HIPOTEZA I POMOĆNE HIPOTEZE

S obzirom na samu materiju koja se obrađuje u ovom radu moguće je postaviti više hipoteza. Kao radna (glavna) hipoteza se postavlja; „*Da li solidarno obezbjeđenje socijalnog osiguranja treba da obezbijedi predviđena davanja i administrativne troškove vezane za ta davanja kolektivnim putem doprinosa ili poreza i da li princip solidarnosti proizlazi iz važećih ustavnih dokumenata prema kojima se pravo na socijalno osiguranje utvrđeno ustavom i zakonom obezbjeđuje obaveznim osiguranjem na načelima uzajamnosti i solidarnosti*“.

Ono što karakteriše i hipotetički određuje socijalno pitanje je nemogućnost nasljeđivanja, ona se ne mogu ni prenositi na druga lica ugovorom, otuđivati ni na bilo koji drugi način uskraćivati.

Na temelju radne hipoteze moguće je postaviti više pomoćnih hipoteza:

1. PH. Prva pomoćna hipoteza glasi; „*Da krug zaštićenih lica koji izražava kompromis između ciljeva socijalnog osiguranja i različite prakse, treba da obuhvati propisane kategorije radnika i članova njihovih porodica, s tim da ta obuhvaćenost čini najmanje 50% ukupnog broja zaposlenih lica ili propisane kategorije aktivnog stanovništva koji predstavlja najmanje 20% cjelokupnog stanovništva čije imovinsko stanje u momentu osiguranja ne prelazi propisani limit*“.

2. PH. „Određena dužina staža osiguranja, odnosno određeni kvalifikacioni period uplate doprinosa predstavlja uslov za ostvarivanje prava na starosnu, invalidsku i porodičnu penziju“.

3. PH. „Zaštita prava osiguranih lica i korisnika penzije u postupku ostvarivanja prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja obezbjeđena su na način predviđen propisima o upravnom postupku i zakonima o penzijskom i invalidskom osiguranju, kao *lex specialis propisima*“.

4. PH. „Obustava davanja, odnosno ograničenja stečenih prava u našem sistemu može se vršiti i ta prava mogu prestati samo u slučajevima i pod uslovima predviđenim zakonom“.

5. PH. „Našim državljanima penzije se isplaćuju u inostranstvu, ako takva obaveza postoji po međunarodnom ugovoru. Ukoliko nema takve obaveze, nosilac prava osiguranja može odrediti isplatu, ako iz porodičnih i zdravstvenih razloga naš državljanin odlazi na stalni boravak u inostranstvo“.

1.3. SVRHA I CILJ ISTRAŽIVANJA

Posebno je važno objasniti sve činjenice i dokaze na kojima se temelji osnovni cilj modela socijalne sigurnosti na načelu socijalne pravde i na činjenici da odgovornost za uspostavu i održavanje skladnog i finansijski stabilnog sistema snosi država.

Svrha je pokazati da postoje pravni sistemi kojima se reguliše savremena tendencija i postizanje obezbjeđenja svih socijalnih rizika prema osobama koje nisu u mogućnosti samostalno zarađivati za život zbog bolesti, nezaposlenosti, starosti, ozljede na radu, profesionalne bolesti, materinstva, invalidnosti, ili nemaju dovoljno prihoda zbog smrti hranitelja obitelji, potrebno je osigurati dostojne uslove života, a osobama koje podižu djecu da je potrebno pružiti pomoć cijele društvene zajednice.

Sam cilj rada odnosi se na principe i najniže standarde koji se odnose na sve osigurane slučajeve i to u pogledu: mogućnosti obustave davanja, omogućavanja prava na žalbu, načina finansiranja sistema socijalne sigurnosti koje ne smije

predstavljati pretjerani teret za osiguranike, odgovornost države za upravljanje sistemom na način da se omogući sudjelovanje predstavnika osiguranika, poslodavaca i javne vlasti.

1.4. METODE ISTRAŽIVANJA

Unutar samog rada, koristi se metodologija stručnog istraživanja koju karakteriše niži nivo kvaliteta i pojednostavljene procedure i istraživanja u stručnim istraživanjima u odnosu na naučno istraživanje.

U samom radu radi dokazivanja postavljenih hipoteza ali i ispunjenja svrhe i cilja samog rada koristio sam slijedeće metode:

- 1) induktivna i deduktivna metoda
- 2) metoda analize i sinteze
- 3) metoda apstrakcije
- 4) metoda deskripcije
- 5) metoda kompilacije

1.5. STRUKTURA RADA

Sama struktura rada tako je postavljena da se nakon uvodnog dijela logički nastavlja povjesno – teorijski dio teme koja se obrađuje u seminarskom radu, odnosno sam predmet principa penzijskog i invalidskog osiguranja, kao i najnižih standarda socijalne sigurnosti.

Nakon toga slijedi analitičko – eksperimentalni dio u koji je uključen i istraživački dio u kojem se navode principi i modeli penzijskog i invalidskog osiguranja. Posebna pažnja se odnosi na krug zaštićenih lica gdje su obuhvaćene sve osnovne kategorije osiguranika. Obuhvaća se i pitanje obezbjeđenja prava žalbe, obustave davanja kao i isplata penzija u inostranstvu

Na kraju dolazi zaključni dio seminarskog rada.

2. PRINCPI PENZIJSKOG I INVALIDSKOG OSIGURANJA

Ideja o potrebi osiguravanja odgovarajućeg životnog standarda narodima Europe spomenuta je prvi put na zasjedanju Savjetodavnog odbora Vijeća Europe još 1949. Parlamentarna skupština Vijeća Europe je usvojila 1950.godine Preporuku broj 28 kojom poziva na izradu Europskog zakonika o socijalnoj sigurnosti. Dvije godine kasnije, dok je Vijeće stručnjaka za socijalnu sigurnost Vijeća Europe još uvijek radilo na izradi Europskog zakonika, Međunarodna organizacija rada, kao specijalizirano tijelo unutar Ujedinjenih naroda, proizvelo je Konvenciju broj 102 o najnižim standardima socijalne sigurnosti. Vijeće Europe prihvaća spomenutu Konvenciju kao predložak za izradu Europskog zakonika, pa su najniži standardi propisani Europskim zakonikom gotovo jednaki kao oni propisani Konvencijom broj 102, ali istodobno uz Europski zakonik dodaje Protokol koji određuje viši stepen najnižih standarda socijalne sigurnosti, sa svrhom da ga potpišu države koje su u mogućnosti svojim građanima pružiti nešto veći stepen socijalne sigurnosti od onog propisanog Europskim zakonikom ili Konvencijom 102 Međunarodne organizacije rada.¹

Osnovni instrument Vijeća Europe kojim su uređeni najniži standardi socijalne sigurnosti u Europi je Europski zakonik o socijalnoj sigurnosti, ugovor ponuđen državama članicama Vijeća Europe na potpisivanje, a ostalim državama na pristupanje. Stupio je na snagu 1968. godine. Odnosi se na sljedeće grane socijalnog osiguranja: zdravstveno osiguranje i zdravstvenu zaštitu, mirovinsko osiguranje, te na davanja za nezaposlenost. Europskim zakonikom određeni su najmanji standardi u odnosu na materijalno - pravni i lični obuhvat, uslovi za ostvarivanje prava na davanja, oblik davanja, način određivanja i visina obročnog novčanog davanja, razdoblje i dan početka korištenja davanja.²

Među konvencijama Međunarodne organizacije rada iz oblasti socijalnog osiguranja, za penzijsko i invalidsko osiguranje poseban značaj ima Konvencija broj 102. Osnovna njena intencija je postizanje obezbjeđenja od svih socijalnih rizika. Svojom

¹Crnjac – Pauković, V., Europski zakonik o socijalnoj sigurnosti i najniži standardi mirovinskog osiguranja, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje

²Europski zakonik o socijalnom osiguranju s Protokolom

sadržinom ova Konvencija postavlja osnove određene politike u cilju postizanja harmoničnog i komplementarnog razvoja svih grana socijalnog osiguranja u skladu sa ekonomskim mogućnostima zemalja i ekonomskim položajem zaštićenih lica. Opći principi Konvencije broj 102 treba da budu ugrađeni u osnove svakog sistema socijalnog osiguranja.³

U članu 12. stav 2. Europske socijalne povelje pozivaju se države ugovornice na održavanje sistema socijalne sigurnosti na zadovoljavajućoj razini, najmanje onakvoj kakva je potrebna za ratifikaciju Konvencije Međunarodne organizacije rada. br. 102, o najnižim standardima socijalne sigurnosti iz 1952. godine.⁴ Iako Bosna i Hercegovina ne primjenjuje član 12. Europske socijalne povelje, ona primjenjuje Konvenciju Međunarodne organizacije rada br. 102 od raspada bivše SFR Jugoslavije, a postala je njenom ugovornom strankom na osnovu notifikacije o sukcesiji međunarodnih ugovora koje je primjenjivala bivša savezna država. Na taj način Bosna i Hercegovina je dužna primjenjivati najniže standarde socijalne sigurnosti na svom području, vodeći računa o njihovoj primjeni u svom domaćem zakonodavstvu o socijalnom osiguranju.

Ovdje treba spomenuti i Revidiranu Europsku socijalnu povelju, koju Bosna i Hercegovina nije potpisala, ali koja se poziva u član 12. stav 2. na najniže standarde socijalne sigurnosti propisane Europskim zakonikom o socijalnoj sigurnosti. Iz navedenog proizlazi da Vijeće Europe ima za cilj postići u svojim državama članicama ujednačen određeni stepen socijalne sigurnosti, koji je preduslov za bolju međusobnu koordinaciju sistema između dvije ili više država članica, do koje dolazi na osnovu sklapanja i primjene neposredno primjenjivih dvostranih ili višestranih ugovora o socijalnom osiguranju.

Osnovni cilj navedenih instrumenata je promocija modela socijalne sigurnosti koji se temelji na načelu socijalne pravde i na činjenici da odgovornost za uspostavu i održavanje skladnog i finansijski stabilnog sistema snosi država. Osobama koje nisu u mogućnosti samostalno zarađivati za život zbog bolesti, nezaposlenosti, starosti, ozljede na radu, profesionalne bolesti, materinstva, invalidnosti, ili nemaju dovoljno

³Dedić, S., SOCIJALNO PRAVO, Sarajevo, 2010 godina.

⁴Europska socijalna povelja s Protokolima

prihoda zbog smrti hranitelja obitelji, potrebno je osigurati dostojne uslove života, a osobama koje podižu djecu potrebno je pružiti pomoć cijele društvene zajednice. Instrumenti harmonizacije traže od država da izmijene svoj unutrašnji pravni sistem socijalne sigurnosti u skladu s propisanim načelima. Potpuna harmonizacija zahtijevala bi standardizaciju – jednaka davanja pod istim uslovima u svim državama. Naprijed navedeni instrumenti (Europska socijalna povelja s Protokolima, Revidirana europska socijalna povelja, Europski zakonik o socijalnom osiguranju s Protokolom, Revidirani Europski zakonik o socijalnom osiguranju, te Konvencija broj 102. Međunarodne organizacije rada na koju se poziva Europska socijalna povelja) nisu instrumenti standardizacije već minimalne harmonizacije, te zahtijevaju od država uspostavljanje najnižeg stepena socijalne sigurnosti, a uređivanje većeg stepena od najnižeg prepuštaju državama, ovisno o njihovim mogućnostima.⁵

Dio XII. Europskog zakonika o socijalnoj sigurnosti sadrži najniže standarde koji se odnose na sve osigurane slučajeve i to u pogledu: mogućnosti obustave davanja (privremeno, za vrijeme boravka korisnika izvan države u kojoj ima stalno prebivalište, ili trajno, u slučaju zlonamjernog sticanja ili prijevare), omogućavanja prava na žalbu, načina finansiranja sistema socijalne sigurnosti koje ne smije predstavljati pretjerani teret za osiguranike (doprinosima i/ili putem poreza), odgovornost države za upravljanje sistemom na način da se omogući sudjelovanje predstavnika osiguranika, poslodavaca i javne vlasti.⁶

U sistemu principa penzijskog i invalidskog osiguranja poseban značaj ima konvencija broj 102 MOR-a. Ista reguliše savremene tendencije i postizanje obezbjeđenja svih socijalnih rizika. Principi konvencije broj 102 MOR-a su:

- 1.princip solidarnosti
- 2.opća odgovornost države u sprovođenju osiguranja
- 3.obuhvaćenost kruga zaštićenih lica
- 4.određeni kvalifikacioni period uplate doprinosa
- 5.obezbjeđenje prava žalbe
- 6.obustava davanja.

⁵Crnjac – Pauković, V., Europski zakonik o socijalnoj sigurnosti i najniži standardi mirovinskog osiguranja, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje

⁶Europski zakonik o socijalnom osiguranju s Protokolom

2.1. MODELI PENZIJSKO – INVALIDSKOG OSIGURANJA

Osnovni karakteristični model predviđa opće obavezno penzijsko - invalidsko osiguranje: Postoje dva tipa ovog osiguranja i to:

- europski
- anglosaksonski

Europski - kontinentalni tip formuliše organizaciju odvojenu od državne vlasti . Ono što karakteriše ovakav tip organizacije ogleda se u slijedećem:

- finansira se doprinosom zaposlenih i poslodavaca
- organi upravljanja su skupštine, odbori i druga samoupravna tijela
- jedinice za provođenje su zavodi, blagajne
- osiguranje se provodi za cijelu državnu teritoriju ili po regijama

Anglosaksonski tip definiše da dio javne uprave može biti uspostavljen na centralnom ili lokalnom nivou. Ovako uređenim tipom osiguranja upravljaju državni službenici.

2.2. PRINCIP SOLIDARNOSTI

Cilj principa solidarnosti je obezbijediti predviđena davanja kolektivnim putem doprinosa ili poreza. Obaveza zaštite lica sa najnižim primanjima - doprinos koji plaćaju zaštićena lica ne može biti veći od 50% ukupnog iznosa sredstava namijenjenih za zaštitu lica iz radnog odnosa. Princip solidarnosti počiva na načelima uzajamnosti i solidarnosti koji se svodi na mogućnost utvrđivanja visine potrebnih sredstava za ostvarivanje pojedinih prava, s tim što unaprijed svi osiguranici, na osnovu Zakona pristaju da pod određenim uslovima ta prava mogu koristiti bez obzira na svoje ulaganje odnosno po proteku dužeg ili kraćeg vremena.

Solidarno obezbjeđenje socijalnog osiguranja treba da obezbijedi predviđena davanja i administrativne troškove vezane za ta davanja kolektivnim putem doprinosa ili poreza. Iz principa solidarnosti slijedi i obaveza zaštite lica sa najnižim primanjima.

Doprinos za osiguranje koji plaćaju zaštićena lica u radnom odnosu ne može biti veći od 50% ukupnog iznosa sredstava namijenjenih za zaštitu lica iz radnog odnosa i članova njihovih porodica

Princip solidarnosti proizlazi iz važećih ustavnih dokumenata prema kojima se pravo na socijalno osiguranje utvrđeno ustavom i zakonom obezbjeđuje obaveznim osiguranjem na načelima uzajamnosti i solidarnosti.⁷

Zakonom se ustanovljava obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje i uređuju prava i obaveze po osnovu tog osiguranja. Ustanovljava se i mogućnost da se lica koja nisu obuhvaćena obaveznim osiguranjem, osiguraju na penzijsko i invalidsko osiguranje. Obaveznim penzijskim i invalidskim osiguranjem obezbjeđuju se, na osnovu rada i na načelima uzajamnosti i solidarnosti, prava za slučaj starosti, smanjenja i gubitka radne sposobnosti i smrti osiguranika, u skladu sa zakonom, radi obezbjeđenja socijalne sigurnosti osiguranih lica i članova njihove porodice. Sredstva za penzijsko i invalidsko osiguranje obezbjeđuju se u skladu sa zakonom. Stečena prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja, mogu prestati, odnosno ograničiti samo u slučajevima utvrđenim zakonom.⁸

2.3. OPĆA ODGOVORNOST DRŽAVE U SPROVOĐENJU PENZIJSKOG I INVALIDSKOG OSIGURANJA

Opća odgovornost države treba obezbijediti dobru administraciju koja će odlučivati o pravima iz penzijskog i invalidskog osiguranja.

Zakovitost u radu subjekata koji treba da primjenjuju pravna pravila iz ove oblasti nužno je postizati istim mjerilima, odnosno sredstvima kao i u državnoj upravi – traženjem stručnosti lica koja rade u provođenju i izvršavanju pravnih pravila, polaganjem stručnih ispita i sl. jer je u pitanju ostvarivanje značajnih javnih ovlaštenja.

⁷Dedić, S., SOCIJALNO PRAVO, Sarajevo, 2010 godina.

⁸ZAKON O PENZIJSKOM I INVALIDSKOM OSIGURANJU "Službene novine Federacije BiH", broj: 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06 i 4/09

Prava iz socijalnog osiguranja karakteriše:

- nemogućnost otuđivanja, jer su u pitanju strogo lična prava
- nezastarjelosti koja je određena pravnim pravilima.

Osim toga što se prava iz socijalnog osiguranja ne mogu nasljeđivati, ona se ne mogu ni prenositi na druga lica ugovorom, otuđivati ni na bilo koji drugi način. U pitanju su prava kojima je zakonom ili drugim propisom određena strogo lična namjena. Drugo pitanje je što osigurano lice može jedino svojom voljom odlučiti da ne koristi stečeno pravo, jer se ona ostvaruju po privatnoj maksimi, tj. na osnovu zahtjeva osiguranog lica, a ne po službenoj dužnosti.

Upravljanje socijalnim osiguranjem treba da se odvija preko državnih organa, dok se autonomiji subjekata osiguranja daje supsidijarni i ograničeni značaj.

U slučaju kada se poslovi upravljanja ne vrše od strane ustanova ili status reguliše vlast ili organ uprave odgovoran pred parlamentom, u upravljanju treba da učestvuju predstavnici zaštićenih lica. I u ovom slučaju država ima opću odgovornost za obezbjeđenje dobre administracije, koja će odlučivati garantovanim pravima.⁹ U našem sistemu subjekti i dalje osiguravaju prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja i to u prvom redu putem njihovog zakonskog regulisanja.

Na osnovu Zakona obaveznim penzijskim i invalidskim osiguranjem osiguranicima se osiguravaju prava za slučaj invalidnosti, smrti, starosti i fizičke onesposobljenosti. Dobrovoljnim penzijskim i invalidskim osiguranjem mogu se osigurati lica koja nisu obavezno osigurana. Osnovna prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja su: pravo na starosnu penziju, pravo na invalidsku penziju, pravo na porodičnu penziju, prava osiguranika sa promijenjenom radnom sposobnošću, pravo na osnovu fizičke onesposobljenosti. Sredstva za penzijsko i invalidsko osiguranje u skladu sa Zakonom i posebnim propisima osiguravaju se iz doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, budžeta i drugih izvora.¹⁰

⁹Dedić, S., SOCIJALNO PRAVO, Sarajevo, 2010 godina.

¹⁰ZAKON O PENZIJSKOM I INVALIDSKOM OSIGURANJU "Službene novine Federacije BiH", broj: 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06 i 4/09

Nadzor nad provođenjem Zakona u FBiH vrši ministarstvo nadležno za rad i socijalnu politiku, a inspekcijski nadzor vrši federalna inspekcija rada, odnosno upravna inspekcija u okviru svoje nadležnosti u skladu sa propisima koji reguliraju ovu materiju.

U Republici Srpskoj nadzor nad zakonitošću rada Fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje vrši ministarstvo nadležno za poslove penzijskog i invalidskog osiguranja.¹¹

2.4. KRUG ZAŠTIĆENIH LICA

Osiguranik je:

- lice zaposleno u preduzeću i drugoj organizaciji koja obavlja privrednu djelatnost, udruženju, banci, organizaciji za osiguranje, zadruzi, ustanovi, fondu i drugoj organizaciji koja obavlja djelatnost javnih službi, državnom organu, organu političko-teritorijalne zajednice i kod drugih domaćih pravnih i fizičkih lica;
- oficiri, podoficiri, oficiri po ugovoru i vojnici po ugovoru; lice zaposleno kod preduzetnika;
- lice izabrano ili imenovano na odgovarajuću javnu funkciju, ako za taj rad prima platu;
- zaposleno lice upućeno na rad u inostranstvo, odnosno lice zaposleno kod poslodavca koji obavlja djelatnost u inostranstvu, pod uslovom da nije obavezno osigurano po propisima države u koju je upućeno na rad, odnosno u kojoj je zaposleno, ako međunarodnim ugovorom nije drugačije određeno;
- državljanin BiH koji je na teritoriji BiH zaposlen kod stranih ili međunarodnih organizacija ili ustanova, stranih diplomatskih ili konzularnih predstavništava, ili je zaposlen kod drugih stranih pravnih ili fizičkih lica, ako međunarodnim ugovorom nije drugačije određeno.

¹¹ZAKON O PENZIJSKOM I INVALIDSKOM OSIGURANJU – PREČIŠĆENI TEKST "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 32/00, 40/00, 37/01, 32/02, 40/02, 47/02, 110/03 i 67/05.

Krug zaštićenih lica koji izražava kompromis između ciljeva socijalnog osiguranja i različite prakse, treba da obuhvati propisane kategorije radnika i članova njihovih porodica, s tim da ta obuhvaćenost čini najmanje 50% ukupnog broja zaposlenih lica ili propisane kategorije aktivnog stanovništva koji predstavlja najmanje 20% cjelokupnog stanovništva čije imovinsko stanje u momentu osiguranja ne prelazi propisani limit.¹²

U našem sistemu socijalnog osiguranja obaveznim penzijskim i invalidskim osiguranjem obuhvaćena su za vrijeme koje su u radnom odnosu, odnosu koji je izjednačen sa radnim odnosom, naši građani zaposleni kod stranih poslodavaca, lica bez državljanstva, kao i lica koja obavljaju privrednu ili uslužnu djelatnost.

2.4.1. Zdravstvena zaštita

Osigurani slučaj obuhvaća svaku bolest bez obzira na njen uzrok, kao i trudnoću i porod i njihove posljedice.

Krug zaštićenih osoba obuhvaća:

- propisane kategorije zaposlenika koje čine najmanje 50 posto svih zaposlenika, kao i njihove supruge i djecu;
- propisane kategorije ekonomski aktivnog stanovništva koje čine najmanje 20 posto svih stanovnika, kao i njihove supruge i djecu;
- propisane kategorije stanovnika koje čine najmanje 50 posto svih stanovnika;
- propisane kategorije zaposlenika koji čine najmanje 50 posto svih zaposlenika u industrijskim preduzećima koja zapošljavaju 20 ili više osoba, kao i njihove supruge i djecu.¹³

Davanje obuhvata najmanje:

- njegu koju pruža liječnik opće prakse, uključujući kućne posjete;

¹²Dedić, S., SOCIJALNO PRAVO, Sarajevo, 2010 godina.

¹³ Konvencija broj 102. Međunarodne organizacije rada - Konvencija o najnižim standardima socijalne sigurnosti

- njegu koju pruža liječnik specijalist u bolnicama za bolničke i vanbolničke pacijente;
- njegu koju pruža liječnik specijalist dostupnu izvan bolnice;
- osnovne farmaceutske proizvode koje prepisu liječnici ili druge stručne osobe;
- njegu prije, za vrijeme i nakon poroda koju pružaju liječnici ili kvalificirane primalje;
- smještaj u bolnicu kad je to potrebno

2.4.2. Davanje za bolest

Osigurani slučaj obuhvaća nesposobnost za rad uslijed bolesti koja ima za posljedicu gubitak zarade, kako je utvrđen nacionalnim zakonima i drugim propisima.

Krug zaštićenih osoba obuhvaća:

- propisane kategorije zaposlenika koje čine najmanje 50 posto svih zaposlenika;
- propisane kategorije ekonomski aktivnog stanovništva koje čine najmanje 20 posto svih stanovnika;
- sve stanovnike čije imovinsko stanje za vrijeme osiguranog slučaja ne prelazi granične iznose;
- propisane kategorije zaposlenika koji predstavljaju najmanje 50 posto svih zaposlenika u industrijskim preduzećima koja zapošljavaju 20 ili više osoba, kao i njihove supruge i djecu.¹⁴

2.4.3. Davanje za nezaposlenost

Osigurani slučaj obuhvaća gubitak zarade, kako je utvrđen nacionalnim zakonima i drugim propisima, zbog nemogućnosti pronalaženja odgovarajućeg zaposlenja za zaštićenu osobu koja je sposobna i raspoloživa za rad.

¹⁴Konvencija broj 102. Međunarodne organizacije rada - **Konvencija o najnižim standardima socijalne sigurnosti**

Krug zaštićenih osoba obuhvaća:

- propisane kategorije zaposlenika koje čine najmanje 50 posto svih zaposlenika;
- sve stanovnike čije imovinsko stanje za vrijeme osiguranog slučaja ne prelazi granične iznose;
- propisane kategorije zaposlenika koji predstavljaju najmanje 50 posto svih zaposlenika u industrijskim preduzećima koja zapošljavaju 20 ili više osoba¹⁵.

Davanje se mora osigurati za sve vrijeme trajanja osiguranog slučaja, osim što može biti ograničeno:

- kada su zaštićene određene kategorije zaposlenika, na 13 sedmica unutar razdoblja od 12 mjeseci,
- kada su zaštićeni svi stanovnici čije imovinsko stanje za vrijeme osiguranog slučaja ne prelazi propisane granične iznose, na 26 sedmica unutar razdoblja od 12 mjeseci.

Kada je nacionalnim zakonima ili drugim propisima utvrđeno da se trajanje davanja mijenja prema dužini razdoblja uplaćivanja doprinosa i/ili visini prethodno dobivenih naknada unutar propisanog razdoblja, smatrat će se da su odredbe zadovoljene ako je prosječno trajanje davanja najmanje 13 sedmica unutar razdoblja od 12 mjeseci.

2.4.4. Davanje za starost

Osigurani slučaj obuhvaća starost iznad propisane dobi. Najviša propisana dob mora biti 65 godina starosti ili neka viša životna dob koju je utvrdila nadležna vlast uzevši u obzir radnu sposobnost starijih osoba u dotičnoj zemlji.

Krug zaštićenih osoba obuhvaća:

- propisane kategorije zaposlenika koje čine najmanje 50 posto svih zaposlenika;

¹⁵Konvencija broj 102. Međunarodne organizacije rada - **Konvencija o najnižim standardima socijalne sigurnosti**

- propisane kategorije ekonomski aktivnog stanovništva koje čine najmanje 20 posto svih stanovnika;
- sve stanovnike čije imovinsko stanje za vrijeme osiguranog slučaja ne prelazi granične iznose;
- propisane kategorije zaposlenika koji čine najmanje 50 posto svih zaposlenika u industrijskim preduzećima koja zapošljavaju 20 ili više osoba¹⁶.

Davanje mora imati oblik obročne isplate obračunate:

- kada su zaštićene određene kategorije zaposlenika ili određene kategorije ekonomski aktivnog stanovništva;
- kada su zaštićeni svi stanovnici čije imovinsko stanje za vrijeme osiguranog slučaja ne prelazi propisane granične iznose;

Davanje u osiguranom slučaju treba osigurati barem:

- zaštićenoj osobi koja je prije nastanka osiguranog slučaja navršila, u skladu s propisanim pravilima, kvalificirajuće razdoblje koje može biti 30 godina uplaćivanja doprinosa ili 20 godina prebivanja;
- kada su, u načelu, zaštićene sve ekonomski aktivne osobe, zaštićenoj osobi koja je navršila propisano kvalificirajuće razdoblje uplaćivanja doprinosa i za koju je, dok je radila, uplaćen propisani prosječni godišnji broj doprinosa.

2.4.5. Davanje za povredu na radu

Osigurani slučajevi, ako je to posljedica povrede na radu ili propisane profesionalne bolesti, obuhvaćaju:

- bolest;
- nesposobnost za rad nastalu kao posljedica takvog stanja koje sa sobom povlači gubitak zarade, kako je utvrđen nacionalnim zakonima i drugim propisima;

¹⁶Konvencija broj 102. Međunarodne organizacije rada - **Konvencija o najnižim standardima socijalne sigurnosti**

- potpuni ili djelomični gubitak sposobnosti za zarađivanje iznad propisanog stepena, kada je vjerojatno da će biti trajan, ili odgovarajuće smanjenje tjelesne sposobnosti;
- gubitak uzdržavanja udovice ili djeteta nastao kao posljedica smrti uzdržavatelja;

Krug zaštićenih osoba obuhvaća:

- propisane kategorije zaposlenika koje čine najmanje 50 posto svih zaposlenika, i za davanje za smrt uzdržavatelja, također njihove supruge i djecu;
- propisane kategorije zaposlenika koji čine najmanje 50 posto svih zaposlenika u industrijskim preduzećima koja zapošljavaju 20 ili više osoba, i za davanje za smrt uzdržavatelja, također njihove supruge i djecu¹⁷.

Zdravstvena zaštita obuhvaća:

- njegu koju pružaju liječnik opće prakse i liječnik specijalist za bolničke i vanbolničke pacijente, uključujući kućne posjete;
- zaštitu zubi;
- bolničarsku njegu u kući ili bolnici ili u drugoj zdravstvenoj ustanovi;
- smještaj u bolnicama, domovima za oporavak, sanatorijima ili drugim zdravstvenim ustanovama;
- opskrbu stomatološkim, farmaceutskim i drugim medicinskim ili kirurškim materijalom, uključujući proteze, njihovo održavanje, i naočale;
- njegu koju pružaju osobe neke druge struke, zakonski priznate kao srodne medicinskoj struci, pod nadzorom liječnika ili stomatologa¹⁸.

¹⁷Konvencija broj 102. Međunarodne organizacije rada - **Konvencija o najnižim standardima socijalne sigurnosti**

¹⁸Revidirana europska socijalna povelja

2.4.6. Obiteljsko davanje

Osigurani slučaj obuhvaća odgovornost za uzdržavanje djece.

Krug zaštićenih osoba obuhvaća:

- propisane kategorije zaposlenika koje čine najmanje 50 posto svih zaposlenika;
- propisane kategorije ekonomski aktivnog stanovništva koje čine najmanje 20 posto svih stanovnika;
- sve stanovnike čiji prihodi za vrijeme osiguranog slučaja ne prelaze propisane granične iznose;
- propisane kategorije zaposlenika koji predstavljaju najmanje 50 posto svih zaposlenika u industrijskim preduzećima koja zapošljavaju 20 ili više osoba¹⁹.

Davanje mora imati oblik:

- obročne isplate koja se isplaćuje svakoj zaštićenoj osobi koja je navršila propisano kvalificirajuće razdoblje;
- osiguranja djeci ili za djecu hrane, odjeće, stana, odmora ili pomoći u kući;
- kombinacije predhodno utvrđenih davanja.

2.4.7. Davanje za majčinstvo

Osigurani slučaj obuhvaća trudnoću i porođaj i njihove posljedice, i gubitak zarade koji iz toga proizlazi, kako je utvrđen nacionalnim zakonima ili drugim propisima.

Krug zaštićenih osoba obuhvaća:

- sve žene u propisanim kategorijama zaposlenika, koje kategorije čine najmanje 50 posto svih zaposlenika, i, za zdravstveno davanje za majčinstvo, također supruge muškaraca u tim kategorijama;

¹⁹Konvencija broj 102. Međunarodne organizacije rada - **Konvencija o najnižim standardima socijalne sigurnosti**

- sve žene u propisanim kategorijama ekonomski aktivnog stanovništva, koje kategorije čine najmanje 20 posto svih stanovnika, i, za zdravstveno davanje za majčinstvo, također supruge muškaraca u tim kategorijama;
- sve žene u propisanim kategorijama zaposlenika koji predstavljaju najmanje 50 posto svih zaposlenika u industrijskim preduzećima koja zapošljavaju 20 ili više osoba, i, za zdravstveno davanje za majčinstvo, također supruge muškaraca u tim kategorijama²⁰.

Zdravstvena zaštita obuhvaća najmanje:

- njegu prije, za vrijeme i nakon poroda koju pruža liječnik ili kvalificirana primalja;
- smještaj u bolnicu kad je to potrebno.

2.4.8. Davanje za invalidnost

Osigurani slučaj obuhvaća nesposobnost za obavljanje bilo koje plaćene djelatnosti u propisanom opsegu, za koju nesposobnost je vjerojatno da će biti trajna ili koja traje i nakon prestanka korištenja prava na davanje za bolest.

Krug zaštićenih osoba obuhvaća:

- propisane kategorije zaposlenika koje čine najmanje 50 posto svih zaposlenika;
- propisane kategorije ekonomski aktivnog stanovništva koje čine najmanje 20 posto svih stanovnika;
- sve stanovnike čije imovinsko stanje za vrijeme osiguranog slučaja ne prelazi granične iznose;
- propisane kategorije zaposlenika koji predstavljaju najmanje 50 posto svih zaposlenika u industrijskim preduzećima koja zapošljavaju 20 ili više osoba.

²⁰Konvencija broj 102. Međunarodne organizacije rada - **Konvencija o najnižim standardima socijalne sigurnosti**

Davanje mora imati oblik obročne isplate obračunate na sljedeći način:

- kada su zaštićene određene kategorije zaposlenika ili određene kategorije ekonomski aktivnog stanovništva;
- kada su zaštićeni svi stanovnici čije imovinsko stanje za vrijeme osiguranog slučaja ne prelazi propisane granične iznose²¹.

2.4.9. Davanje članovima obitelji kad umre uzdržavatelj

Osigurani slučaj obuhvaća gubitak sredstava za uzdržavanje udovice ili djeteta nastao kao posljedica smrti uzdržavatelja; udovici se pravo na davanje može uvjetovati pretpostavkom, u skladu s nacionalnim zakonima i drugim propisima, njezine nesposobnosti da se sama uzdržava.

Krug zaštićenih osoba obuhvaća:

- supruge i djecu uzdržavatelja u propisanim kategorijama zaposlenika koje čine najmanje 50 posto svih zaposlenika;
- supruge i djecu uzdržavatelja u propisanim kategorijama ekonomski aktivnog stanovništva koje čine najmanje 20 posto svih stanovnika;
- sve udovice stanovnike i djecu stanovnike koji su izgubili svog uzdržavatelja i čije imovinsko stanje za vrijeme osiguranog slučaja ne prelazi granične iznose;
- supruge i djecu uzdržavatelja u propisanim kategorijama zaposlenika koji predstavljaju najmanje 50 posto svih zaposlenika u industrijskim preduzećima koja zapošljavaju 20 ili više osoba²².

Davanje mora imati oblik obročne isplate obračunate na sljedeći način:

- kada su zaštićene određene kategorije zaposlenika ili određene kategorije ekonomski aktivnog stanovništva;
- kada su zaštićene svi stanovnici čija primanja za vrijeme osiguranog slučaja ne prelaze propisane granične iznose.

²¹Revidirana europska socijalna povelja

²²Konvencija broj 102. Međunarodne organizacije rada - **Konvencija o najnižim standardima socijalne sigurnosti**

2.5. ODREĐENI KVALIFIKACIONI PERIOD UPLATE DOPRINOSA

Određeni kvalifikacioni period uplate doprinosa zapravo predstavlja određenu dužinu staža osiguranja.

Prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja stiču se za slučaj:

- za slučaj starosti - starosna penzija;
- za slučaj invalidnosti - invalidska penzija, prekvalifikacija ili dokvalifikacija i raspoređivanje, odnosno zaposlenje na drugom odgovarajućem poslu, kao i pravo na novčanu naknadu po osnovu korišćenja prava na prekvalifikaciju, dokvalifikaciju ili raspoređivanja, odnosno zapošljavanja na drugom odgovarajućem poslu, ili po osnovu čekanja na raspoređivanje, odnosno zaposlenje na drugom radnom mjestu;
- za slučaj smrti osiguranika, odnosno korisnika lične penzije - porodična penzija.
- za slučaj fizičke onesposobljenosti²³

Prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja ostvaruju se, ako je ispunjen uslov propisanog penzijskog staža. Visina primanja određuje se u procentu od osnovice koja se utvrđuje na osnovu plaće ostvarene u određenom razdoblju. Sam procent zavisi od dužine penzijskog staža. Dužina penzijskog staža, s jedne i visina ostvarene plaće, s druge strane, ukazuje na stvarni doprinos jednog radnika.

Prema tome određena dužina staža osiguranja, odnosno određeni kvalifikacioni period uplate doprinosa predstavlja uslov za ostvarivanje prava na starosnu, invalidsku i porodičnu penziju. Određena dužina staža osiguranja u našem sistemu predstavlja uslov ostvarivanja prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja. Zavisno od vrste prava koja se ostvaruju, potrebna dužina staža osiguranja različito se zakonski određuju za ostvarivanje pojedinih prava.²⁴

²³ZAKON O PENZIJSKOM I INVALIDSKOM OSIGURANJU "Službene novine Federacije BiH", broj: 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06 i 4/09

²⁴Dedić, S., SOCIJALNO PRAVO, Sarajevo, 2010 godina.

Pri ostvarivanju prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja koja pripadaju osiguraniku na osnovu penzijskog staža, u staž osiguranja se uračunava samo vrijeme za koje je uplaćen doprinos. U staž osiguranja računa se vrijeme koje je osiguranik proveo poslije navršene 15. godine života u obaveznom i dobrovoljnom osiguranju, kao i staž koji je dokupljen. Računa se i vrijeme provedeno u radnom odnosu s punim radnim vremenom. U staž osiguranja računa se i vrijeme provedeno u radnom odnosu s nepunim radnim vremenom, u trajanju koje odgovara ukupnom broju sati takvog rada ostvarenog za pojedine godine, obračunatog na puno radno vrijeme, u skladu sa propisima o radnim odnosima. Isto tako u staž osiguranja uračunava se i vrijeme koje je osiguranik proveo na profesionalnoj rehabilitaciji, na prekvalifikaciji odnosno dokvalifikaciji, pod uvjetom da su uplaćeni doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje.²⁵

Osiguranicima koji rade na naročito teškim i za zdravlje štetnim radnim mjestima na kojima poslije navršenja određenih godina života ne mogu uspješno da obavljaju svoju profesionalnu djelatnost, staž osiguranja računa se sa uvećanim trajanjem. Stepenu uvećanja staža osiguranja zavisi od težine i štetnosti rada odnosno od prirode posla, a stepen uvećanja staža osiguranja može iznositi najviše 50%. Kao radna mjesta na kojima se staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem, zato što je vijek vršenja profesionalne djelatnosti ograničen navršenjem određenih godina života, mogu se utvrditi radna mjesta u onim zanimanjima u kojima zbog prirode i težine posla, fiziološke funkcije organizma opadaju u toj mjeri da radniku onemogućavaju dalje uspješno vršenje iste profesionalne djelatnosti.

Osiguranik stiče pravo na starosnu penziju kad navrši 65 godina života i najmanje 20 godina penzijskog staža. Osiguranik koji nema 20 godina staža osiguranja, stiče pravo na starosnu penziju kad navrši 65 godina života i najmanje 25 godina penzijskog staža, odnosno stiče pravo na starosnu penziju kada navrši 40 godina penzijskog staža, bez obzira na godine života. Osiguraniku u FBiH kome se staž osiguranja računa s uvećanim trajanjem, starosna granica za sticanje prava na penziju smanjuje se srazmjerno stepenu uvećanja staža. Osiguraniku u RS-u kojem je utvrđen poseban staž u dvostrukom trajanju, stiče pravo na starosnu penziju kad

²⁵ZAKON O PENZIJSKOM I INVALIDSKOM OSIGURANJU "Službene novine Federacije BiH", broj: 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06 i 4/09

navrši 40 godina penzijskog staža, bez obzira na godine života. Izuzetno od uslova za sticanje prava na starosnu penziju, osiguranik žena ako to zahtijeva, stiče pravo na starosnu penziju kad navrši 60 godina života i najmanje 20 godina staža osiguranja ili kad navrši 35 godina staža osiguranja, bez obzira na godine života.

U RS-u, osiguranik koji je proveo najmanje 15 godina efektivnog rada na naročito teškim i po zdravlje štetnim poslovima stiče pravo na starosnu penziju, pod uslovom da je navršio 55 godina života i najmanje 30 godina penzijskog staža.

U FBiH, osiguranik, kod koga je utvrđena i kategorija invalidnosti stiče pravo na invalidsku penziju: ako je invalidnost prouzrokovana povredom na radu ili profesionalnom bolesću, bez obzira na dužinu penzijskog staža; ako je invalidnost prouzrokovana povredom van rada ili bolesću, pod uvjetom da je prije nastanka invalidnosti imao navršen penzijski staž koji mu pokriva najmanje jednu trećinu razdoblja od navršenih najmanje 20 godina života do dana nastanka invalidnosti, računajući radni vijek na pune godine. Osiguranik kod koga je utvrđena i kategorija invalidnosti do navršene 30. godine života stiče pravo na invalidsku penziju ako je invalidnost prouzrokovana povredom van rada ili bolesću, pod uvjetom da prije nastanka invalidnosti ima navršen penzijski staž koji mu pokriva najmanje jednu trećinu radnog vijeka, ali najmanje jednu godinu osiguranja. Osiguraniku koji je bio na redovnom školovanju i takvim školovanjem stekao višu ili visoku stručnu spremu, radni vijek se računa od 22 godine života, ako je stekao višu stručnu spremu, odnosno 25 godina ako je stekao visoku stručnu spremu.²⁶

Na teritoriji RS-a, pravo na invalidsku penziju ima osiguranik: kod kojeg je nastao gubitak sposobnosti za rad, gubitak sposobnosti za obavljanje djelatnosti po osnovu koje je osiguran ili gubitak sposobnosti za privređivanje; kod kojeg je utvrđena preostala sposobnost za rad, uz prethodnu prekvalifikaciju ili dokvalifikaciju, ali mu se ne obezbjeđuje pravo na prekvalifikaciju ili dokvalifikaciju zato što je na dan nastanka invalidnosti stariji od 55 godina života. Osiguranik stiče pravo na invalidsku penziju, ako je invalidnost prouzrokovana povredom van rada ili bolesću, pod uslovom da ima navršen penzijski staž koji pokriva najmanje jednu trećinu

²⁶ZAKON O PENZIJSKOM I INVALIDSKOM OSIGURANJU "Službene novine Federacije BiH", broj: 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06 i 4/09

njegovog radnog vijeka. Izuzetno, osiguranik kod koga je invalidnost nastala prije navršenih 30 godina života, a prouzrokovana je bolešću ili povredom van rada, stiče pravo na invalidsku penziju, pod uslovom da penzijski staž pokriva najmanje jednu četvrtinu njegovog radnog vijeka.²⁷

Invalidska penzija u slučaju invalidnosti prouzrokovane povredom na radu ili profesionalnom bolešću ne može biti manja od iznosa starosne penzije za 40 godina penzijskog staža. Invalidska penzija u slučaju invalidnosti prouzrokovane bolešću ili povredom van rada određuje se od penzijskog osnova zavisno od dužine penzijskog staža i pokrivenosti radnog vijeka penzijskim stažom. Visina invalidske penzije ne može biti manja od visine starosne penzije za jednak penzijski staž.

2.6. OBEZBJEĐENJE PRAVA ŽALBE

U nacionalnom zakonodavstvu treba obezbijediti pravo žalbe u slučaju odbijanja ili osporavanja njegove vrste i visine. Zaštita prava osiguranih lica i korisnika penzije u postupku ostvarivanja prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja obezbjeđena su na način predviđen propisima o upravnom postupku i zakonima o penzijskom i invalidskom osiguranju, kao *lex specialis* propisima.²⁸

Kada je za rješavanje o pravu iz penzijskog i invalidskog osiguranja potrebno utvrditi invalidnost i potpunu nesposobnost za privređivanje, nosilac osiguranja donosi rješenje o pravima po osnovu tih činjenica utvrđenih na osnovu nalaza, ocjene i mišljenja ustanove za medicinsko vještačenje. Kod utvrđivanja radne sposobnosti nosilac osiguranja zadržava pravo da vrši reviziju nalaza, ocjene i mišljenja.

Protiv rješenja nosioca osiguranja donesenog u prvostepenom postupku osiguranik i korisnik penzije, odnosno član porodice osiguranika, odnosno korisnika penzije, može podnijeti žalbu drugostepenom organu nosioca osiguranja. Na osnovu konačnog rješenja nosilac osiguranja, preduzeće i drugo pravno lice, poslodavac, odnosno nosioc osiguranja, osiguraniku osigurava ostvarivanje odgovarajućeg prava. U postupku za ostvarivanje prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja osigurava se

²⁷ZAKON O PENZIJSKOM I INVALIDSKOM OSIGURANJU – PREČIŠĆENI TEKST "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 32/00, 40/00, 37/01, 32/02, 40/02, 47/02, 110/03 i 67/05

²⁸Dedić, S., SOCIJALNO PRAVO, Sarajevo, 2010 godina.

zaštita prava osiguranika i korisnika prava u okviru nosioca osiguranja, u skladu zakonom, kao i sudska zaštita. Prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja stiču se i dospijevaju danom ispunjenja uvjeta propisanih zakonom, s tim što se pravo na penziju može ostvariti samo poslije prestanka osiguranja. Penzija se isplaćuje od dana ispunjenja uvjeta propisanih za sticanje penzije, ako je zahtjev podnijet u roku od šest mjeseci od dana ispunjenja uvjeta, a ako je zahtjev podnijet po isteku tog roka, od dana podnošenja zahtjeva i za šest mjeseci unazad.

2.7. OBUSTAVA DAVANJA

Do obustave davanja može doći u više slučajeva. Prvo je predviđena potpuna obustava u slučaju kada uživatelj prava „obavlja izvjesnu djelatnost uz naknadu“. Do djelimične obustave može doći ako zarada uživaoca prava ili njegova druga imovina ili obje zajedno prelaze propisani iznos.²⁹

Obustava davanja, odnosno ograničenja stečenih prava u našem sistemu može se vršiti i ta prava mogu prestati samo u slučajevima i pod uslovima predviđenim zakonom

Obustava davanja predviđena je u više slučajeva i to:

- kada uživatelj obavlja neku djelatnost uz naknadu – potpuna obustava
- ako zarada uživaoca prava prelazi propisani propis – djelimična obustava
- kada se lice ne nalazi na teritoriji članice – prema konvenciji 102 ili samo u slučajevima predviđenim zakonom

Prava stečena po osnovu invalidnosti traju dok postoji to stanje. Ako nastupe promjene uslijed kojih se utvrđeno pravo gubi ili mijenja, odnosno stiče neko drugo pravo, pravo se gubi ili mijenja od dana nastale promjene, koju utvrđuje stručni organ.³⁰

Prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja prestaju i u slučaju kad se naknadno utvrdi da nisu bili ispunjeni uslovi za sticanje prava. Postupak za prestanak prava

²⁹Dedić, S., SOCIJALNO PRAVO, Sarajevo, 2010 godina.

³⁰ZAKON O PENZIJSKOM I INVALIDSKOM OSIGURANJU "Službene novine Federacije BiH", broj: 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06 i 4/09

pokreće se po službenoj dužnosti, bez obzira na rok koji je protekao od dana donošenja rješenja kojim je priznato pravo. Prava prestaju prvog dana narednog mjeseca u odnosu na mjesec u kojem je doneseno rješenje o prestanku prava. Prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja prestaju i po zahtjevu korisnika prava, od prvog narednog dana po podnošenju zahtjeva za prestanak prava, bez obzira na razlog, ako u zahtjevu nije naveden datum za prestanak prava.

Korisniku starosne penzije koji je penziju ostvario prije navršenih 40 godina penzijskog staža, odnosno 65 godina života i korisniku invalidske penzije koji zasnuje radni odnos ili počne da obavlja zanatsko-preduzetničku djelatnost po osnovu koje je obavezno osiguran na teritoriji Bosne i Hercegovine penzija se ne isplaćuje za to vrijeme, a najduže do ispunjavanja uslova za starosnu penziju propisanu zakonom. Korisniku porodične penzije koji zasnuje radni odnos ili započne da obavlja zanatskopreduzetničku djelatnost penzija se ne isplaćuje.

Prema navedenom da se zaključiti da se nacionalnim zakonima ili drugim propisima može propisati da se davanje osobi koja bi inače imala pravo na njega, može obustaviti ako ona obavlja bilo koju od propisanih plaćenih djelatnosti, ili da se davanje, ako je zasnovano na plaćanju doprinosa, može smanjiti ako zarada korisnika prelazi propisani iznos, i, ako se ne zasniva na plaćanju doprinosa, da se davanje može smanjiti ako zarada korisnika ili njegovo imovno stanje ili zbroj zarade i imovnog stanja prelazi propisani iznos.

2.8. ISPLATA PENZIJA U INOSTRANSTVU

Stanovnici koji su strani državljani imaju ista prava kao i stanovnici državljani. Međutim, mogu se propisati posebna pravila vezana za strance i državljane rođene izvan teritorija članice u odnosu na davanja ili dijelove davanja koji se isplaćuju u cijelosti ili pretežno iz javnih fondova i u odnosu na prijelazne sisteme. U sistemima socijalne sigurnosti koji se temelje na uplaćivanju doprinosa i koji osiguravaju zaštitu za zaposlenika, zaštićene osobe koje su državljani neke druge članice koja je prihvatila obaveze iz odgovarajućeg dijela Konvencije imaju, u odnosu na taj dio, jednaka prava kao državljani dotične članice. Međutim ova primjena se može

uvjetovati postojanjem dvostranog ili višestranog ugovora kojim se osigurava reciprocitet.³¹

Ako su u pitanju penzije stranih državljana, koji su se iselili s ciljem stalnog boravka u inostranstvu, penzije se isplaćuju pod uslovom: (1) da postoji sa državom u koju se iselio strani državljanin međunarodni ugovor, (2) da postoji sporazum o plaćanju ovih primanja ili da ta država priznaje takvo pravo našim državljanima.³²

Našim državljanima penzije se isplaćuju u inostranstvu, ako takva obaveza postoji po međunarodnom ugovoru. Ukoliko nema takve obaveze, nosilac prava osiguranja može odrediti isplatu, ako iz porodičnih i zdravstvenih razloga naš državljanin odlazi na stalni boravak u inostranstvo.

Zakoni na teritoriji BiH uređuju da su obavezno osigurani strani državljanin i lice bez državljanstva koji su na teritoriji BiH zaposleni kod stranih pravnih ili fizičkih lica, ako međunarodnim ugovorom nije drugačije određeno, kao i kod međunarodnih organizacija ili ustanova, diplomatskih ili konzularnih predstavništava, ako je takvo osiguranje predviđeno međunarodnim ugovorom.

Penzija se isplaćuje stranom državljaninu koji se iseli na stalan boravak u inozemstvo, ako sa odnosnom državom postoji međunarodni ugovor, odnosno sporazum o plaćanju ovih primanja u inozemstvu ili ako ta država priznaje takvo pravo državljanima BiH. Penzija se isplaćuje državljaninu BiH u inozemstvo, ako takva obaveza postoji po međunarodnom ugovoru. Ako ova obaveza ne postoji po međunarodnom ugovoru, nosilac osiguranja može odobriti isplatu, ako iz porodičnih i zdravstvenih razloga državljanin BiH odlazi na stalan boravak u inozemstvo.

³¹Konvencija broj 102. Međunarodne organizacije rada - **Konvencija o najnižim standardima socijalne sigurnosti**

³²Dedić, S., SOCIJALNO PRAVO, Sarajevo, 2010 godina.

3. ZAKLJUČAK

Na samom početku rada uspješno je dokazana hipoteza da solidarno obezbjeđenje socijalnog osiguranja treba da obezbijedi predviđena davanja i administrativne troškove vezane za ta davanja kolektivnim putem doprinosa ili poreza i da princip solidarnosti proizlazi iz važećih ustavnih dokumenata prema kojima se pravo na socijalno osiguranje utvrđeno ustavom i zakonom obezbjeđuje obaveznim osiguranjem na načelima uzajamnosti i solidarnosti. Sama obaveza zaštite lica sa najnižim primanjima - doprinos koji plaćaju zaštićena lica ne može biti veći od 50% ukupnog iznosa sredstava namijenjenih za zaštitu lica iz radnog odnosa. Iz principa solidarnosti slijedi i obaveza zaštite lica sa najnižim primanjima.

Uspješno je dokazana i hipoteza da ono što karakteriše i samim tim određuje socijalno pitanje je nemogućnost nasljeđivanja, i da se ta prava ne mogu ni prenositi na druga lica ugovorom, otuđivati ni na bilo koji drugi način uskraćivati. To je zbog činjenice da prava iz socijalnog osiguranja karakteriše:

- nemogućnost otuđivanja, jer su u pitanju strogo lična prava
- nezastarjelosti koja je određena pravnim pravilima.

Zapravo u pitanju su prava kojima je zakonom ili drugim propisom određena strogo lična namjena. Upravljanje socijalnim osiguranjem odvija se preko državnih organa, dok se autonomiji subjekata osiguranja daje supsidijarni i ograničeni značaj.

Na dalje je razmatrano i dokazano da krug zaštićenih lica koji izražava kompromis između ciljeva socijalnog osiguranja i različite prakse, treba da obuhvati propisane kategorije radnika i članova njihovih porodica, s tim da ta obuhvaćenost čini najmanje 50% ukupnog broja zaposlenih lica ili propisane kategorije aktivnog stanovništva koji predstavlja najmanje 20% cjelokupnog stanovništva čije imovinsko stanje u momentu osiguranja ne prelazi propisani limit. U našem sistemu socijalnog osiguranja obaveznim penzijskim i invalidskim osiguranjem obuhvaćena su za vrijeme koje su u radnom odnosu, odnosu koji je izjednačen sa radnim odnosom, naši građani zaposleni kod stranih poslodavaca, lica bez državljanstva, kao i lica koja obavljaju privrednu ili uslužnu djelatnost.

U sklopu rada razmatrano je da određena dužina staža osiguranja, odnosno određeni kvalifikacioni period uplate doprinosa predstavlja uslov za ostvarivanje prava na starosnu, invalidsku i porodičnu penziju, kao i da zaštita prava osiguranih lica i korisnika penzije u postupku ostvarivanja prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja obezbeđena su na način predviđen propisima o upravnom postupku i zakonima o penzijskom i invalidskom osiguranju.

Obuhvaćeno je i pitanje obustave davanja, odnosno da se ograničenje stečenih prava u našem sistemu može vršiti i da ta prava mogu prestati samo u slučajevima i pod uslovima predviđenim zakonom.

Argumentovano je dokazano da se našim državljanima penzije isplaćuju u inostranstvu, ako takva obaveza postoji po međunarodnom ugovoru i da ukoliko nema takve obaveze, nosilac prava osiguranja može odrediti isplatu, ako iz porodičnih i zdravstvenih razloga naš državljanin odlazi na stalni boravak u inostranstvo.

4. LITERATURA

KNJIGE ;

1. Dedić Sead, SOCIJALNO PRAVO, Sarajevo, 2010.
2. Crnjac – Pauković, V., Europski zakonik o socijalnoj sigurnosti i najniži standardi mirovinskog osiguranja, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
3. Europska socijalna povelja s Protokolima,
4. Revidirana europska socijalna povelja,
5. Europski zakonik o socijalnom osiguranju s Protokolom,
6. Revidirani Europski zakonik o socijalnom osiguranju,
7. Konvencija broj 102. Međunarodne organizacije rada - **Konvencija o najnižim standardima socijalne sigurnosti**

ČLANCI;

8. ZAKON O PENZIJSKOM I INVALIDSKOM OSIGURANJU "Službene novine Federacije BiH", broj: 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06 i 4/09
9. ZAKON O PENZIJSKOM I INVALIDSKOM OSIGURANJU – PREČIŠĆENI TEKST "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 32/00, 40/00, 37/01, 32/02, 40/02, 47/02, 110/03 i 67/05